

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMENI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم اجتماعی

گروه علوم سیاسی

پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل

عنوان:

**بررسی چالش‌های سیاسی روابط اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران
(از معاهده ماستریخت تاکنون)**

استاد راهنما:

دکتر مجید بزرگمهری

استاد مشاور:

دکتر حاکم قاسمی

نگارنده:

علی عزیزی

بهار ۱۳۹۱

بسمه تعالی

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
معاونت آموزشی دانشگاه - مدیریت تحصیلات تکمیلی

تعهد نامه اصالت پایان نامه

اینجانب علی غزنی دانشجوی رشته روابط بین الملل مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد بدین وسیله اصالت کلیه مطالب موجود در مباحث مطروحه در پایان نامه / تز تحصیلی خود، با عنوان بررسی جایگاه سیاسی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خاور میانه را تأیید کرده، اعلام می نمایم که تمامی محتوی آن حاصل مطالعه، پژوهش و تدوین خودم بوده و به هیچ وجه رونویسی از پایان نامه و یا هیچ اثر یا منبع دیگری، اعم از داخلی، خارجی و یا بین المللی، نبوده و تعهد می نمایم در صورت اثبات عدم اصالت آن و یا احراز عدم صحت مفاد و یا لوازم این تعهد نامه در هر مرحله از مراحل منتهی به فارغ التحصیلی و یا پس از آن و یا تحصیل در مقاطع دیگر و یا اشتغال و ... دانشگاه حق دارد ضمن رد پایان نامه نسبت به لغو و ابطال مدرک تحصیلی مربوطه اقدام نماید. مضافاً اینکه کلیه مسئولیت ها و پیامدهای قانونی و یا خسارت وارده از هر حیث متوجه اینجانب می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء و تاریخ ۱۳۹۸/۳/۲۸
علی غزنی

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان‌نامه/رساله

بدین وسیله گواهی میشود جلسه دفاعیه از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آقای علی عزیزی دانشجوی رشته علوم سیاسی گرایش روابط بین‌الملل تحت عنوان بررسی چالش‌های سیاسی روابط اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران (از معاهده ماستریخت تا کنون) در تاریخ ۱۳۹۱/۰۳/۰۸ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان‌نامه با نمره ^{۱۹/۵} و درجه عالی مورد تأیید هیأت داوران قرار گرفت.

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتبه‌ی دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضا
۱	استاد راهنما	دکتر مجید بزرگمهری	دانشیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین	
۲	استاد مشاور	دکتر حاکم قاسمی	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین	
۳	داور خارج	دکتر سید محمد موسوی	دانشیار	دانشگاه پیام نور	
۴	داور داخل	دکتر یحیی فوزی	دانشیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین	
۵	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محمدرضا صلح‌جو	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین	

تقدیم به:

پدر و مادرم؛

آنانکه فروغ نگاهشان، گرمی کلامشان و روشنی روشنیشان

سرمایه‌های جاودانی زندگی من است.

به روح خواهرم که خاطر و خاطره اش همیشه در ذهنم خواهد ماند.

...

چکیده

هدف این رساله بررسی چالش‌های سیاسی روابط اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران از معاهده ماستریخت تاکنون می‌باشد. بر این اساس، سوال اصلی این است که چالش‌های سیاسی روابط ایران و اتحادیه اروپایی از معاهده ماستریخت (۱۹۹۲) تاکنون کدامند؟ فرض اولیه این بود که از معاهده ماستریخت تاکنون، عواملی همچون انرژی هسته‌ای، حقوق بشر، روند صلح خاورمیانه و تروریسم به عنوان چالش‌های اساسی، در روابط سیاسی اتحادیه اروپایی با ایران مطرح می‌باشند.

در پایان مشخص شد که مسأله انرژی هسته‌ای، حقوق بشر، روند صلح خاورمیانه و تروریسم پرننگ‌تر از دیگر مسائل همچون اختلاف دیدگاه در مورد افغانستان، عراق و رابطه با ایالات متحده در روابط اتحادیه اروپایی با جمهوری اسلامی ایران هستند و تمام جوانب روابط طرفین از این چالش‌ها متأثر بوده است، به طوری که اتحادیه اروپایی بهبود روابط با ایران را به رفع این چالش‌ها منوط کرده است.

در زمینه انرژی هسته‌ای، اتحادیه اروپایی همگام با ایالات متحده آمریکا مخالف دستیابی ایران به انرژی هسته‌ای بوده و اعلام می‌کند که اگر ایران توان دستیابی به انرژی هسته‌ای را داشته باشد، می‌تواند به سلاح هسته‌ای نیز دست یابد. اتحادیه اروپایی ادعا می‌کند در زمینه‌هایی چون نقض حقوق زنان، ادعاهای مربوط به استفاده از شکنجه، تحت تعقیب قرار دادن برخی اقلیت‌های خاص، سرکوب آزادی مطبوعات و ... در ایران موجب نگرانی است. به همین خاطر این اتحادیه در اکثر موارد گسترش روابط با جمهوری اسلامی ایران را به رعایت حقوق بشر در ایران منوط می‌کند. موضع ایران در روند صلح خاورمیانه نیز از دیگر چالش‌های سیاسی روابط بین اتحادیه اروپایی و ایران می‌باشد. در بحث تروریسم، اتحادیه اروپایی هر گونه خشونت را با تروریسم یکی می‌داند و هیچ فرقی بین تروریسم و جنبش‌های آزادی‌بخش ملی قائل نیست و هر دو را مصداق بارز تروریسم می‌داند و آنرا محکوم می‌کند. در حالی که جمهوری اسلامی ایران اعتقاد دارد مبارزه با اعمال تروریستی، خدشه‌ای به حق مشروع و پذیرفته شده ملت‌های تحت سلطه استعمار و اشغال خارجی برای مبارزه با تجاوز و اشغال‌گری و کسب حق تعیین سرنوشت وارد نخواهد کرد.

کلیدواژه‌ها: روابط سیاسی، چالش‌های سیاسی، انرژی هسته‌ای، حقوق بشر، روند صلح خاورمیانه و

تروریسم

شکر و قدردانی:

سپاس خدایی را سزااست که در گردش روزگار این بنده‌ی حقیر را در محفل و مکتب فرزانه‌گانی نشاند که در اوج قله‌های علم و معرفت و اخلاق آشیانه ساخته‌اند. و من باب حدیث «هر آنکس که مرا کلمه‌ای بیاموزد، مرا عمری بنده‌ی خود ساخته است» بهترین و صمیمانه‌ترین تقدیر و سپاسگزاری خود را در طبعی از اخلاص به پیشگاه آنان تقدیم می‌کنم و خود واقفم که این کمترین کاری است که در برابر الطاف و مهربانی‌های آن‌ها می‌توانم انجام دهم.

سپاسگزاری ویژه و صمیمانه‌ای دارم از بزرگواران و وارستگیانی که با دلسوزی‌ها و راه‌نمایی‌ها و حمایت‌های علمی و اخلاقی خود سختی این مسیر را بر من آسان نمودند، یعنی اساتید راه‌نما و مشاورم، آقایان دکتر مجید بزرگمهری و دکتر حاکم قاسمی و امیدوارم این بزرگواران در پژوهش‌های علمی خویش به کامیابی‌ها و موفقیت‌های روز افزون دست یابند و در کلیه‌ی مراحل زندگی موفق و سربلند باشند.

از برادر عزیزم هادی نیز شکر صمیمانه‌ای می‌کنم که در نخارش و تپاپ پایان نامه‌ی کجک شایانی به بنده نمودند. در پایان از زحمات تمام دوستان عزیزم بوژره آقایان طاهر نقی پور، محمد تختیاری و شهرام هدایتی نیز کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم.

فصل اول: کلیات	۱
۱. طرح مسأله	۲
۲. اهداف پژوهش	۳
۳. سوال اصلی پژوهش	۳
۴. سوال‌های فرعی پژوهش	۳
۵. فرضیه اصلی پژوهش	۳
۶. سوابق پژوهشی موضوع	۳
۷. تعریف مفاهیم	۶
۸. مفروضات پژوهش	۸
۹. موانع و محدودیت‌ها	۸
۱۰. بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق	۸
۱۱. سازماندهی تحقیق	۹
فصل دوم: مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اروپایی و تاریخچه روابط	۱۱
قسمت اول: مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و نگاهی اجمالی به ادوار آن	۱۲
مقدمه	۱۲
الف) مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	۱۲
ب) ساختار تصمیم‌گیری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی	۱۹
ج) دوره‌های مختلف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	۲۲
قسمت دوم: مبانی سیاست خارجی اتحادیه اروپایی	۳۰
الف) معاهده ماستریخت و آغاز ایجاد سیاست خارجی مشترک	۳۰
ب) مبانی سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپایی	۳۳
ج) ساختار تشکیلاتی و نهادهای اصلی اتحادیه اروپایی موثر در سیاست خارجی	۳۷

قسمت سوم: تاریخچه روابط ایران و اتحادیه اروپایی (از ابتدا تا معاهده ماستریخت)	۴۳
الف) از ابتدا تا پیروزی انقلاب اسلامی	۴۳
ب) از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تا شکل‌گیری اتحادیه اروپایی	۴۴
فصل سوم: چالش‌های سیاسی روابط اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران (از معاهده ماستریخت تا کنون)	۵۰
قسمت اول: انرژی هسته‌ای	۵۱
مقدمه	۵۱
الف) فعالیت‌های هسته‌ای ایران، قبل از انقلاب اسلامی	۵۲
ب) از پیروزی انقلاب اسلامی تا آغاز بحران هسته‌ای در روابط ایران و اتحادیه اروپایی	۵۷
ج) دیدگاه اروپایی‌ها نسبت به مسائل هسته‌ای ایران بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و شروع چالش هسته‌ای در روابط دوجانبه:	۶۰
د) تغییر در سیاست هسته‌ای و تشدید چالش	۷۳
ه) ارجاع پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت و شروع صدور قطعنامه‌های ضد ایرانی با حمایت اتحادیه اروپایی	۷۸
قسمت دوم: حقوق بشر	۹۴
مقدمه	۹۴
الف) حقوق بشر در قوانین جمهوری اسلامی ایران	۹۶
ب) اتحادیه اروپایی و حقوق بشر	۹۷
ج) بررسی اسنادی چالش‌های حقوق بشری در روابط جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اروپایی	۹۹
د) مقایسه اصول حقوق بشری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی	۱۲۷
قسمت سوم: روند صلح خاورمیانه	۱۳۶
مقدمه	۱۳۶
الف) شکل‌گیری روند صلح خاورمیانه	۱۳۶
ب) مواضع و دیدگاه‌های اتحادیه اروپایی در روند صلح خاورمیانه	۱۴۰

ج) مواضع و دیدگاه‌های جمهوری اسلامی ایران نسبت به روند صلح خاورمیانه.....	۱۵۱
د) بررسی چالش‌های موجود بین اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران در زمینه روند صلح خاورمیانه.....	۱۵۶
قسمت چهارم: تروریسم.....	۱۶۴
مقدمه.....	۱۶۴
الف) تعریف تروریسم.....	۱۶۴
ب) مواضع اتحادیه اروپایی نسبت به تروریسم.....	۱۶۷
ج) مواضع جمهوری اسلامی ایران نسبت به تروریسم.....	۱۷۳
د) چالش‌های موجود بین اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران در رابطه با تروریسم.....	۱۷۴
نتیجه‌گیری.....	۱۸۲
منابع.....	۱۹۰
الف: منابع فارسی.....	۱۹۰
ب: منابع لاتین.....	۱۹۷

فصل اول

کلیات

۱. طرح مسأله:

سرعت و دامنه تحولات بنیادین در عرصه‌ی نظام بین‌المللی، دست‌اندرکاران سیاست خارجی کشورها را ناچار می‌سازد که به منظور تعقیب منافع ملی خود، ارزیابی مستمر و مداومی از جایگاه کشور خود در نظام بین‌الملل به عمل آورند و راهبردها و راهکارهای مناسبی را تدبیر کنند (خالوزاده، ۱۳۸۲: ۳۳) و در راستای پیشبرد اهداف و مقاصدی که به آن‌ها معتقدند، بکوشند تا در تمام عرصه‌هایی که امکان پیگیری و تحقق این اهداف و مقاصد در آن‌ها وجود دارد، نقش پررنگی داشته باشند. از جمله این عرصه‌ها، عرصه سیاست خارجی است که کشورها عمدتاً اهداف و مقاصدی را برای آن طراحی و تنظیم می‌کنند. از این‌رو، روابط سیاسی هر کشور بخش مهم تاریخ تحولات آن می‌باشد.

در این میان، رابطه‌ی ایران با اتحادیه اروپایی برآیندی از نیازها، برنامه‌ریزی و طراحی در زمینه‌ی سیاست خارجی است. جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اروپایی اگرچه به علت قرار گرفتن در دو حوزه‌ی ارزشی، فرهنگی و تمدنی متفاوت فاقد مبانی یک رابطه‌ی استراتژیک هستند، اما جایگاه اتحادیه در نظام بین‌المللی، معرفی خود به عنوان یک بازیگر عمده در تحولات منطقه‌ای و تلاش برای مقابله با نظام تک قطبی و مخاطرات ناشی از آن و همچنین نقش و جایگاه منطقه‌ای و راهبردی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از عمده‌ترین بازیگران منطقه خاورمیانه، ضرورت‌های متقابلی برای برقراری یک رابطه در عرصه‌ی سیاسی به وجود می‌آورد. (خالوزاده، ۱۳۸۲: ۳۴)

اگرچه رویدادهای اولیه‌ی انقلاب در ایران نوید دهنده‌ی شروع روابط سازنده با کشورهای اروپایی، در ابعاد مختلف بود، اما به دنبال تحولات بعدی در عرصه‌ی داخلی ایران و هم‌زمان با شروع جنگ ایران و عراق، مسأله صدور انقلاب ایران و بازداشت گروگان‌های غربی در لبنان، روابط دو طرف رو به وخامت گذاشت. علی‌رغم اینکه پایان جنگ با عراق در اوت ۱۹۸۸م سبب شد تا روند سردی روابط ایران و اروپای غربی تغییر کند و تعدادی از وزرای خارجه اروپایی از تهران دیدار نمودند، اما یک رشته موضوعات جدید همچون منازعه بر سر محکومیت سلمان رشدی، حمایت از موج جدید مبارزه‌طلبی اسلامی در جهان عرب و یک رشته رویدادهای دیپلماتیک دوجانبه در مجموع منجر به بحران بیشتر در روابط تهران و کشورهای عضو جامعه اروپایی گردید. با وجود این‌که در اواسط دهه‌ی ۹۰م، بار دیگر نشانه‌هایی از بهبود روابط نمودار شد، اما با رأی دادگاه میکونوس برلین (۱۹۹۷) و پایان گفتگوهای انتقادی، پیشرفت روابط دوجانبه ایران و اتحادیه اروپایی به بن‌بست رسید. (هالیدی، ۱۳۸۲: ۱۲)

با شروع هزاره‌ی جدید و اوج‌گیری تحولات بین‌المللی و منطقه‌ای، روند تحولات در خاورمیانه، اوضاع افغانستان و عراق، حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر و بحث دستیابی کشورها به سلاح‌های کشتار جمعی، مسائل جدیدی را در عرصه‌ی روابط بین‌الملل ایجاد نمود که به‌طور ویژه روابط ایران و اتحادیه اروپایی را تحت تاثیر قرار

داد. از این رو بررسی روابط ایران و اتحادیه اروپایی و شناسایی عوامل موثر بر روند روابط سیاسی، با توجه به ویژگی‌ها و نیازهای داخلی و بین‌المللی دو طرف نسبت به یکدیگر مفید و در صورت بهره‌گیری بر آینده‌ی روابط، سازنده می‌باشد.

۲. اهداف پژوهش:

هدف اصلی در این پژوهش، بررسی چالش‌های سیاسی روابط اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران با توجه به اسناد این اتحادیه از جمله نشست‌های شورای اروپا، شورای وزیران، قطعنامه‌های پارلمان و بیانیه‌های نماینده عالی اتحادیه در سیاست خارجی و نیز مذاکرات و ملاقات‌های مقامات دو طرف است. از آنجا که این چالش‌ها مانع بزرگی در نزدیکی روابط اتحادیه اروپایی با ایران می‌باشند، این پژوهش کمک مؤثری به سیاست‌گذاران کشور بویژه وزارت امور خارجه در تدوین استراتژی سیاست خارجی ایران در قبال اتحادیه اروپایی در جهت بهبود روابط و تأمین منافع ملی کشور می‌نماید و الگوی مناسبی برای مؤسسات تحقیقاتی در جهت بررسی عمیق‌تر ریشه‌های اصلی وضعیت موجود میان ایران و اتحادیه اروپایی در جهت تدوین برنامه‌های کاربردی است.

۳. سوال اصلی پژوهش:

چالش‌های سیاسی روابط ایران و اتحادیه اروپایی از معاهده ماستریخت (۱۹۹۲) تاکنون کدامند؟

۴. سوال‌های فرعی پژوهش:

- ۱- مبانی سیاست خارجی اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران چیست؟
- ۲- روابط سیاسی اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران تا معاهده ماستریخت چه روندی را طی کرده است؟
- ۳- مهم‌ترین چالش‌های سیاسی روابط ایران و اتحادیه اروپایی از معاهده ماستریخت تاکنون کدامند؟

۵. فرضیه اصلی پژوهش:

از معاهده ماستریخت تاکنون، عواملی همچون انرژی هسته‌ای، حقوق بشر، روند صلح خاورمیانه و تروریسم به عنوان چالش‌های اساسی، در روابط سیاسی اتحادیه اروپایی با ایران مطرح می‌باشند.

۶. سوابق پژوهشی موضوع:

تحولات و روند شکل‌گیری اتحادیه اروپایی به عنوان یک نمونه استثنایی از هم‌گرایی منطقه‌ای، باعث شده است که توجه بیشتر محققان و نویسندگان را به خود مشغول کند و صفحات بسیاری از کتب و مقالات را به خود اختصاص دهد که می‌توان آنها را به چند دسته تقسیم‌بندی نمود؛
الف) زمینه‌های همگرایی و روند شکل‌گیری اتحادیه اروپایی

ب) روابط اتحادیه اروپایی با ایران

در زمینه‌ی روند شکل‌گیری اتحادیه اروپایی، کتاب‌های بزرگمهری (۱۳۸۵)، خالوزاده (۱۳۸۳ و ۱۳۹۰)، فرسای (۱۳۸۲) و ... سیر تکوین اتحادیه اروپایی و زمینه‌ها و انگیزه‌های هم‌گرایی در اتحادیه و نقش این اتحادیه در عرصه بین‌المللی را مطرح کرده‌اند.

در زمینه روابط اتحادیه اروپایی و ایران نیز کتاب‌ها و مقالات زیادی به رشته تحریر درآمده است که در بخش کتاب‌ها می‌توان به مجموعه کتاب‌های منتشر شده توسط انتشارات بین‌المللی ابرار معاصر تحت عنوان «کتاب اروپا» اشاره کرد که کتاب‌های شماره ۲، ۳ و ۱۰ به روابط ایران و اتحادیه اروپایی اختصاص دارد که بخشی از روابط دوجانبه به‌ویژه بحث‌های مربوط به مسائل اقتصادی و تجاری را تحت پوشش خود قرار می‌دهند اما از آنجا که موضوع این رساله چالش‌های سیاسی می‌باشد و در این کتاب‌ها به جز بحث‌های کلی مربوط به انرژی هسته‌ای و حقوق بشر، مطالب مرتبطی وجود ندارد این رساله در پی تکمیل این بحث‌ها و مستند نمودن آنهاست.

گلشن‌پژوه در چند کتاب تحت عنوان «پرونده هسته‌ای ایران: روندها و نظرها» به بررسی سیر تحولات پرونده هسته‌ای ایران پرداخته و از این لحاظ که در زمان وقوع تحولات و اخبار مربوط به انرژی هسته‌ای نگاشته شده‌اند، کمک شایانی در ترتیب تاریخی مباحث داشتند اما از آنجا که به صورت ژورنالیستی این مسائل را به رشته تحریر درآورده‌اند، فاقد تحلیل می‌باشند.

کتاب **غریب‌آبادی** (۱۳۸۶) نیز در زمینه انرژی هسته‌ای مخصوصاً در رابطه با تاریخچه انرژی هسته‌ای در ایران کتاب مهمی در این زمینه به شمار می‌آید که نگارنده این رساله نیز از مطالب این کتاب بهره برده است. همانگونه که در متن بالا نیز اشاره شد تمامی این کتابها از توصیف صرف جلوتر نرفته‌اند که هدف این رساله علاوه بر توصیف مطالب، تحلیل چالش‌ها نیز می‌باشد.

در مورد حقوق بشر و روند صلح خاورمیانه که از چالش‌های سیاسی موجود در روابط اتحادیه اروپایی و جمهوری اسلامی ایران می‌باشد، هرچند کتاب‌هایی توسط **باقر سلیمانی** (۱۳۷۹)، **جعفری ولدانی** (۱۳۸۸)، **مهرپور** (۱۳۸۶) به رشته تحریر درآمده و به چاپ رسیده‌اند اما تاکنون کتابی که مختص روابط ایران و اتحادیه اروپایی در زمینه حقوق بشر یا روند صلح خاورمیانه باشد، مشاهده نشده است.

از مقالات منتشر شده در این زمینه می‌توان به این موارد اشاره کرد؛ **ثقفی عامری** (۱۳۸۳) روابط ایران و اتحادیه اروپایی را بر اساس مطالعات استراتژیک با توجه به واقعیت‌های موجود مورد بررسی قرار داده و کمتر به موضوع چالش‌های سیاسی پرداخته است.

مهدی امیری (۱۳۸۳) روابط ایران و اتحادیه اروپایی را به سه دوره‌ی زمانی تقسیم کرده و در هر دوره روابط دو طرف را مورد بررسی قرار داده است که محور اصلی آن خصوصاً از دوره‌ی سوم یعنی روی کار آمدن خاتمی،

برنامه‌ها و فعالیت‌های هسته‌ای ایران و مواضع اتحادیه اروپایی در قبال آن می‌باشد. این مقاله هرچند به لحاظ تقسیم‌بندی دوره‌های مختلف و بیان پاره‌ای از روابط دو جانبه مهم است و از آن‌جا که به چالش‌های سیاسی مورد نظر این نوشتار نپرداخته است، فقط گوشه‌ای از روابط را روشن ساخته است که نیاز به تکمیل دارد.

فرد هالیدی^۱ (۱۳۸۲) به بررسی روابط ایران و اروپا و سیر تحول آن از پیروزی انقلاب ایران تا سال ۱۹۹۷ پرداخته است که با تقسیم بندی آن به دو دوره کلی قبل و بعد از رحلت امام خمینی (ره)، به صورت جزئی به روابط خارجی دولت‌های مختلف جمهوری اسلامی ایران تا آن‌زمان پرداخته است و تقریباً سعی کرده است به تمام جوانب روابط دو طرف البته از نگاه یک نویسنده غربی پردازد. از آن‌جا که این مقاله از یک نویسنده غربی و مربوط به دو دهه پیش می‌باشد، مورد نقد زیادی واقع شده است.

جعفری ولدانی (۱۳۸۲) به تحولات روابط اتحادیه اروپایی و ایران بعد از ۱۱ سپتامبر پرداخته و سعی کرده به این سوال پاسخ دهد که آیا اتحادیه اروپایی برای بهبود مناسبات خود با آمریکا که به دنبال جنگ عراق تیره شده، ایران را وجه‌المصالحه قرار داده و یا قرار خواهد داد؟ از این‌رو، قصد دارد روابط ایران و اتحادیه اروپایی را زیر سایه روابط اتحادیه با آمریکا مورد بررسی قرار دهد.

یاری (۱۳۸۲)، روابط جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اروپایی را به سه دوره؛ سال‌های سکوت و خاموشی، گفت‌وگوی انتقادی و گفت‌وگوهای فراگیر و سازنده تقسیم کرده و سعی دارد روابط فی‌مابین را در زمینه حقوق بشر با توجه به نظام اروپایی حمایت از حقوق بشر، منشور اجتماعی اروپا و قوانین موضوعه جمهوری اسلامی ایران در زمینه حقوق بشر بررسی کند.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود این مقالات روابط ایران و اتحادیه اروپایی را یا به صورت کلی و در مقطعی خاص مورد بررسی قرار داده‌اند یا تنها یکی از عوامل موثر بر روابط سیاسی دو جانبه را بررسی کرده‌اند، اما در نظر گرفتن تمام جوانب و بررسی کلیه عوامل تأثیرگذار بر چالش‌های سیاسی روابط ایران و اتحادیه اروپایی با توجه به اسناد، هدف اصلی نوشته حاضر است.

در بخش پایان‌نامه‌ها نیز **رحیمی حاجی‌آبادی** (۱۳۸۹) تأثیر انرژی هسته‌ای را بر روابط دو جانبه با تأکید بر سه کشور آلمان، انگلیس و فرانسه بررسی کرده است، اما پژوهش حاضر قصد دارد تمامی چالش‌های موجود در روابط اتحادیه اروپایی با جمهوری اسلامی ایران را بررسی نماید.

^۱ Fred Holliday

۷. تعریف مفاهیم:

چالش^۱: هنگامی که سخن از چالش‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... به میان می‌آید، باید تعریف دقیقی از «چالش» و تفاوت‌های آن با واژه‌ها و اصطلاحات مشابه مدنظر باشد تا حیطه بحث و کاوش، به‌صورتی شفاف و روشن تعیین گردد. اما کاربرد این واژه در ادبیات اجتماعی و سیاسی امروز ما، نشان نمی‌دهد که تعریف دقیق و تفکیک معنایی مورد نظر در این‌باره انجام شده باشد.

فرهنگ فارسی دکتر محمد معین، چالش را به زد و خورد، جنگ و جدال و سپس فعل «چالش کردن» را به «زد و خورد کردن» و «جنگ و جدال کردن» معنی می‌کند، اما لغت‌نامه دهخدا چالش را به معنی جنگ و جدال، حمله و یورش می‌داند و علاوه بر معانی ذکر شده در فرهنگ معین، تلاش، کشتی و مصارعت را هم ذیل معانی «چالش» ذکر می‌کند.

همچنین کتاب «چالش‌های ایران و آمریکا بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران»، چالش را به معنی تعارض، اختلاف و تنش - و شاید به‌طور ضمنی به معنی مبارزطلبی - به‌کار گرفته است. مناسب‌ترین تعریفی که از چالش ارائه شده تعریف علی ذوعلم می‌باشد که در مقاله‌ای با عنوان «تأملی در مفهوم چالش»، چالش را شرایط و وضعیت جدیدی می‌داند که مسیر آینده جامعه را از بیرون مورد هجوم قرار داده و حفظ تعادل آن را دچار مشکل و مستلزم تلاشی سخت و سرنوشت‌ساز می‌سازد. (ذوعلم، ۱۳۸۴: ۳۶)

اتحادیه اروپایی^۲: در حال حاضر، اتحادیه اروپایی سازمان بین‌الدولی یا فراملی‌ای است که با عضویت ۲۷ کشور، فرانسه، آلمان، بلژیک، هلند، لوکزامبورگ، ایتالیا، دانمارک، ایرلند، انگلستان، یونان، پرتغال، اسپانیا، اتریش، فنلاند، سوئد، لهستان، مجارستان، جمهوری چک، اسلونی، قبرس، اسلواکی، استونی، لتونی، لیتوانی، مالت، رومانی و بلغارستان و با جمعیتی برابر با ۴۸۵ میلیون نفر، بزرگترین حوزه اقتصادی در قاره اروپا و یکی از بزرگترین بازارهای واحد در جهان به‌شمار می‌رود. (خالوزاده، ۱۳۹۰: ۳۱)

معاهده ماستریخت^۳: معاهده‌ای که در اوایل ۱۹۹۲ بر پایه سه اصل وحدت اقتصادی، سیاسی و پولی و نیز یکسان کردن سیاست خارجی توسط سران جامعه اروپا به تصویب رسید و جامعه اروپا به اتحادیه اروپایی تغییر نام داد.

¹ Challenge

² European Union-EU

³ The treaty of maastricht

سیاست خارجی^۱: منظور از سیاست خارجی، مجموعه‌ی خط‌مشی‌ها، تدابیر، روش‌ها و انتخاب مواضعی است که یک دولت [یا یک واحد سیاسی] در برخورد با امور و مسائل خارجی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر نظام سیاسی اعمال می‌نماید. از این نظر، سیاست خارجی بازتاب اهداف و سیاست‌های یک دولت در صحنه‌ی روابط بین‌الملل و در ارتباط با سایر دولت‌ها، جوامع و سازمان‌های بین‌المللی، نهضت‌ها، افراد و حوادث و اتفاقات جهانی می‌باشد. (محمدی، ۱۳۷۷: ۱۷)

انرژی هسته‌ای^۲: انرژی گرمایی آزاد شده حاصل از شکافت اتم اورانیوم است که از آن برای تولید بخار آب و گرداندن توربین‌های تولید برق استفاده می‌شود. اورانیوم معدنی طی فرایندی در تأسیسات فرآوری باید به گاز هگزا فلوراید^۳ تبدیل شود و سپس با تزریق به شبکه‌ای از سانتریفیوژها غنی شده و سپس قابل استفاده است. (سایت آموزش نیوز، ۱۳۸۹/۱/۱۸) در جهان دو روند مرتبط با تکنولوژی هسته‌ای وجود دارد که به نوعی درهم تنیده است. از یک طرف تقاضا برای انرژی هسته‌ای به خاطر افزایش جهانی مصرف انرژی در حال افزایش است و از طرف دیگر گسترش تأسیسات هسته‌ای در سراسر جهان خطر گسترش سلاح‌های هسته‌ای را افزایش می‌دهد.

حقوق بشر^۴: حقوقی که لازمه طبیعت انسان است، پیش از پیدایی دولت وجود داشته و مافوق آن است و بدین جهت دولت‌ها باید آن را محترم بشمارند. به عبارتی پاره‌ای حقوق از لحاظ کرامت و شرافت انسانی، بنیادی و برای این‌که انسان بتواند رسالت خود را انجام دهد ضروری هستند. این حقوق خارج از حوزه اقتدار قانون‌گذار بشر می‌باشند و قانون‌گذار نمی‌تواند احدی را از آن محروم کند. (صفائی، ۱۳۷۰: ۱) پس از جنگ جهانی دوم، اندیشه جهانی حمایت از حقوق بشر به نقطه‌ی اوج خود رسید و با تصویب منشور ملل متحد در سال ۱۹۴۵م، بستر مناسبی برای مسأله‌ی حقوق بشر فراهم شد.

اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون حذف همه اشکال تبعیض علیه زنان و ... از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی حقوق بشر به‌شمار می‌روند.

روند صلح خاورمیانه^۵: اقدامات بین‌المللی خصوصاً کشورهای غربی در جهت سازش میان اسرائیل و اعراب که از کنفرانس مادرید ۱۹۹۱ تحت کنفرانس صلح خاورمیانه به‌طور جدی پیگیری شد.

¹ Foreign Policy

² Nuclear Energy

³ UF6

⁴ Human Rights

⁵ Middle East Peace Process

تروریسم^۱: تروریسم که از ریشه لاتین «ترور»^۲ به معنای ترس و وحشت گرفته شده است، به رفتار و اعمال فرد یا گروهی اطلاق می‌شود که از راه ایجاد ترس و وحشت و به کار بستن زور می‌خواهد به هدف‌های سیاسی خود برسد. همچنین کارهای خشونت‌آمیز و غیرقانونی حکومت‌ها برای سرکوبی مخالفان خود و ترساندن آنان نیز در ردیف تروریسم قرار دارد که از آن به عنوان تروریسم دولتی یاد می‌شود.» (علی‌زاده، ۱۳۷۷: ۲۷۴)

۸. مفروضات پژوهش:

جمهوری اسلامی ایران بسیاری از ارزش‌های غرب از جمله اتحادیه اروپایی را به چالش کشیده که بر روابط سیاسی دوجانبه تأثیر گذاشته است.

اتحادیه اروپایی در قبال جمهوری اسلامی ایران از سیاست ایالات متحده آمریکا پیروی می‌کند.

۹. موانع و محدودیت‌ها:

از آن‌جا که روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اروپایی موضوع به روزی می‌باشد و هر روز اتفاقات جدیدی در آن روی می‌دهد، اینترنت در حالت کلی و به‌ویژه سایت وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران می‌تواند اطلاعات و اخبار مهمی در اختیار پژوهش‌گر قرار دهد. اما در مراجعات نگارنده این رساله به این سایت متن بیانیه‌ها و دیدگاه‌ها در زمینه سیاست خارجی موجود نبود. به همین دلیل با وجود این‌که بررسی دیدگاه‌های دو طرف در زمینه‌ی روابط سیاسی مدنظر این رساله می‌باشد، بیشتر از اسناد درجه یک اتحادیه اروپایی و با مشخصات کامل اسناد استفاده شده و از طرف جمهوری اسلامی ایران بیشتر به کتاب‌ها و مقالات بسنده شده است.

۱۰. بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق:

این یک تحقیق توصیفی-تحلیلی، مبتنی بر تحلیل محتوایی اسناد است، و روش گردآوری اطلاعات در این تحقیق کتابخانه‌ای می‌باشد، یعنی با مراجعه به اسناد، مطالعه محتوا و ارائه تحلیل بر اساس اسناد درجه یک صورت گرفته است. تکیه بر اسناد درجه یک اتحادیه اروپایی و ارائه تحلیل بر اساس محتوای این اسناد ویژگی بارز این رساله را تشکیل می‌دهد. با توجه به این‌که اتکای این رساله بر اسناد درجه یک اتحادیه اروپایی می‌باشد و رویه مشخص و جامعی در نحوه ارجاع و طبقه‌بندی اسناد در کتاب‌ها و مقالات قبلی وجود نداشت، در این رساله اسناد ابتدا به تفکیک مرجع صادر کننده آن و سپس به ترتیب تاریخی طبقه‌بندی شده‌اند؛ به طوری که

¹ Terrorism

² Terror

بعد از کتاب‌ها (A)، مقالات (B) و مجلات انگلیسی (C)، اسناد (D) قرار گرفته‌اند که این قسمت به ۱۳ شماره (۱-۱۳) تقسیم شده در جدول زیر نحوه ارجاع داخل متنی و نیز در پایان رساله به‌طور مشخص بیان شده است. جدول (۱) راهنمای استفاده از اسناد انگلیسی:

نحوه ارجاع داخل متن (مثال)	عنوان کلی	نهاد یا مقام صادر کننده سند	
, 23 ...2070th Council meeting February 1998	Council meetings (General Affairs and External Relations)	نشست‌های شورای وزیران	۱
..., 4 Declaration by the Presidency December 1998	Declaration by the Presidency on behalf of the European Union	بیانیه ریاست دوره‌ای اتحادیه اروپایی	۲
Declaration/ Statements by HR..., 12 August 2010	Declaration/ Statements by the (HR) EU High Representative	بیانیه/ اعلامیه نماینده عالی اتحادیه اروپایی	۳
Statement by the spokesperson..., 18 October 2011	Statement by the spokesperson of EU High Representative	بیانیه سخنگوی نماینده عالی اتحادیه اروپایی	۴
EP Res..., 13 January 2005	European Parliament Resolutions (EP Res)	قطعنامه‌های پارلمان اروپا	۵
European Commission, 10 October 2008	European Commission Documents	اسناد مربوط به کمیسیون اروپا	۶
European Council, 29 October 1993	European Council Documents	نشست‌ها و بیانیه‌های شورای سران اتحادیه اروپایی	۷
European Security Strategy, 12 December 2003	EU Documents	اسناد اتحادیه اروپایی	۸
UNGA/ UNSC, 13 December 1985	UN General Assembly(UNGA) and Security Council (UNSC) Resolutions	قطعنامه‌های مجمع عمومی/ شورای امنیت سازمان ملل متحد	۹
, 23 April 2001 ...11th EU-GCC	EU-GCC joint council and ministerial meetings	نشست‌های مشترک اتحادیه اروپایی با شورای همکاری خلیج فارس	۱۰
IAEA, 12 September 2003	IAEA	قطعنامه‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی	۱۱
Statement by the E3+3..., 9 June 2010	E3+3 Statements	بیانیه و اعلامیه‌های ۱+۳ (E3+3)	۱۲
EU-U.S. Summit..., 28 November 2011	EU- Other Countries Summits	نشست‌های اتحادیه اروپایی با دیگر کشورها *	۱۳

* با توجه به اینکه این قسمت از اسناد در هیچ یک از قسمت‌های دیگر نمی‌گنجد و درج عنوان مشخصی برای این اسناد دشوار بود، عنوان «نشست‌های اتحادیه اروپایی با دیگر کشورها» انتخاب شد. توضیح اینکه اگر مشخصات یک سندی در قسمت‌های دیگر پیدا نشد، به این قسمت مراجعه شود!

۱۱. سازماندهی تحقیق:

این پژوهش در سه فصل سازماندهی شده است که فصل اول یا کلیات شامل طرح تحقیق می‌باشد. فصل دوم از سه قسمت تشکیل شده که به ترتیب در قسمت اول مبانی سیاست خارجی اتحادیه اروپایی، در قسمت دوم مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و در قسمت سوم تاریخچه روابط ایران و اتحادیه اروپایی (از ابتدا تا معاهده ماستریخت) بررسی می‌شود.